

EEN VERGRIJZEND LANDSCHAP

Cees Hoekstra

Onderstaand artikel doet verslag van een aantal onderzoeken op het terrein van de ouderenhuisvesting vanuit de Directie van de Volkshuisvesting in de Provincie Drente (onderdeel van het Ministerie voor VROM). Deze onderzoeken maken het mogelijk

om een aktueel beeld te geven van de processen die zich rond het wonen van ouderen in het Noorden afspelen. Dat de provincie Drente daarbij wat sterker wordt belicht dan beide andere provincies is het gevolg van de lokatie van de Directie.

Verzorgingstehuis Ebbingepoort aan de rand van het centrum van Groningen

De belangstelling die de ouderenhuisvesting op dit moment geniet valt ook binnen het Ministerie van VROM te signaleren; binnen het beleid van het Ministerie vormen de ouderen (55 jaar of ouder) een doelgroep waarmee in de toekomst nadrukkelijk rekening wordt gehouden. In de 'Nota Volkshuisvesting in de jaren Negentig' is de ouderenhuisvesting als aandachtsveld beschreven.

Demografisch

Iedereen die enigszins bekend is op het terrein van de volkshuisvesting zal de laatste jaren gemerkt hebben dat ouderenhuisvesting in de jaren tachtig steeds nadrukkelijker voor het voetlicht kwam. In tegenstelling daartoe was tot de jaren zeventig de aandacht nogal sterk gericht op de aandachtsgroep jongeren.

De verschuiving van aandacht richting ouderen was terecht. De aanwas van jongeren is in de jaren zeventig sterk teruggelopen; van gemiddeld 240.000 jaarlijkse geboortes in Nederland tot en met de jaren zestig naar 180.000 gemiddeld in de jaren tachtig. Deze teruggang van de geboortes viel in alle provincies van Nederland te signaleren.

De leeftijdsgroep van ouderen daarentegen breidde zich fors uit; van ca. 2.573.500 in 1971 naar ca. 3.272.500 in 1989; een groei met ca. 700.000 ouderen, terwijl de totale Nederlandse bevolking met 1,5 miljoen toemaam in dezelfde periode.

Niet alleen het aantal ouderen nam toe maar ook de samenstelling van deze leeftijdskategorie veranderde. Door de nog steeds toenemende levenskansen gaat de groep ouderen steeds meer bestaan uit hoogbejaarden (75 jaar of ouder), van ca. 500.000 in 1971 naar ca. 800.000 in 1989.

De Nederlandse samenleving ondergaat tengevolge van processen van vergrijzing en ontgroening kleurveranderingen. Deze processen doen zich weliswaar in heel Nederland voor, maar verlopen niet overal in hetzelfde tempo. Het Noorden vergrijst daarbij nog iets sneller dan Nederland, vooral tengevolge van de sterke vergrijzing in Drente (tabel 1).

In de vrij korte periode die de tabel beslaat (1985-1995), valt al af te leiden dat de aanwas van ouderen in het Noorden aanzienlijk zal zijn. Rond 1995 zal bijna 1 op de 4 noorderlingen 55 jaar of ouder zijn. Tussen 1985 en 1995 zullen er bijna 25.000 ouderen bijgekomen zijn; in omvang vergelijkbaar met het totale inwonertal van Meppel of Delfzijl.

Vlak na het jaar 2000 zal de vergrijzing nog eens in een stroomversnelling raken wanneer de naoorlogse geboortegolf tot de rijen van de 55-plussers zal toetreden.

Woningen en huishoudens

Veranderingen in bevolkingsopbouw werken door in het beslag dat de verschillende leeftijdsgroepen leggen op delen van de woningvoorraad. Dat ouderen een belangrijk deel van de woningvoorraad bewonen valt te onderbouwen met de resultaten van het Woningbehoeftenonderzoek 1985/86 van VROM. In dit onderzoek bleek dat 38 % van de woningen in het Noorden bewoond wordt door een ouderenhuishouden (voor Nederland totaal: 36 %).

De ouderen in het Noorden wonen in 61 % van de gevallen in een huurwoning, tegenover 66 % van alle Nederlandse ouderen.

Tabel 2 toont aan dat er binnen het Noorden onderling nogal verschillen bestaan, waarbij Drente opvalt door een relatief laag percentage van de ouderenhuishoudens in huurwoningen; 54 % tegenover 65 % in Groningen en 61 % in Friesland.

Verder blijkt in tabel 2 een hoog percentage

ELMER SPARGAREN

De moestuin van het Maand'hoes te Gasselte, een woon/werkgemeenschap voor ouderen

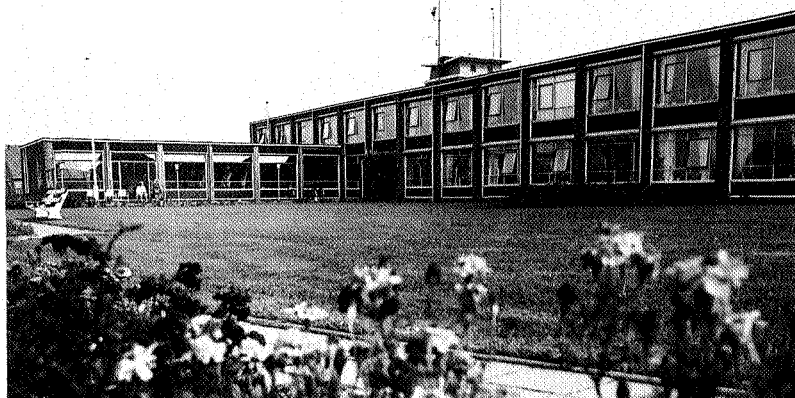
Drentse ouderen in grote woningen (vijf kamers of meer) te wonen. Van de Drentse ouderen woont 35 % in dergelijke ruime woningen. Ook het percentage dat in een meergezinswoning (flats) woont vertoont per provincie verschillen, vooral tengevolge van de samenstelling van de woningvoorraad in grotere gemeenten. Wel is er overeenkomst tussen de noordelijke provincies wat betreft de, in vergelijking tot Nederland, lage inkomens; d.w.z. een netto-huishoudinkomen van minder dan f 21.000,- per jaar. De lage inkomens van de ouderen in het Noorden, ten opzichte van de inkomens van alle Nederlandse ouderen, resulteren in een sterker beroep op de Individuele Huursubsidie (IHS). In een onderzoek van Bureau CEBEON uit Amsterdam, in opdracht van VROM, naar de 'Ouderhuisvesting in regionaal verband' kwam naar voren dat het ruime wonen (veel kamers) in combinatie met het woningtype eengezinswoningen, er toe leidt dat veel ouderen in minder geschikte woningen wonen doordat er binnen de woning trappgelopen moet worden. Het inzicht dat er ten behoeve van ouderen iets anders dan het modale rijtjeshuis (met een trap) gebouwd moet worden is gemeengoed geworden. Allerwege worden nu nieuwe woningtypen geïntroduceerd ten behoeve van deze doelgroep. De ouderhuisvesting lijkt een markt te zijn geworden waarop woningen worden aangeboden met vele etiketten: seniorenwoningen, aanleunwoningen, woontussenvoorzieningen, tandem-

woningen, woonleefgemeenschappen, inleunwoningen etc. Kenmerk van al deze (nieuwe) woningen is dat er meer gevarieerd dan vroeger rekening wordt gehouden met de diversiteit van woonwensen onder ouderen. Ook in de praktijk van de laatste jaren blijkt dat in Drente (en dat geldt in meer of mindere mate ook voor de andere provincies) een belangrijk deel (ruim 60 % in 1989) van de nieuwbouw in de huursektor bestaat uit woningen die geschikt zijn voor ouderen.

Ouderenmigratie

Bij de voorziening in huisvesting ten behoeve van ouderen heeft het beleid, dat provinciaal en regionaal wordt gevoerd, niet alleen rekening te houden met de nu woonachtige ouderen, maar ook met ouderen die door verhuizingen van regio verwisselen. Voor de Directie Volkshuisvesting in Drente was dit aanleiding om de Rijksuniversiteit in Groningen uit te laten zoeken wat de achtergronden zijn waarom ouderen veelvuldig naar Drente verhuizen. Een belangrijk deel van het jaarlijkse migratiesaldo naar Drente bestaat namelijk uit toestromende ouderen. Overigens blijkt uit een recente publikatie van het CBS, dat ook in Friesland vestiging van ouderen vanuit andere delen van het land voorkomt.

Bij de formulering van de onderzoekshypothesen werd gedacht dat de retourmigratie een belangrijk migratiemotief zou zijn; dat wil zeggen het terugkeren van Drenten die in het verleden om werkmotieven waren vertrokken naar andere delen van Nederland. Het onderzoek wees echter uit dat het 'retourmigreren' naar de geboortegrond slechts in beperkte mate voorkomt. De belangrijkste reden voor verhuizing naar Drente is gelegen in het attractieve woon- en leefmilieu van Drente. De aanwezigheid van bos en natuur, een gevarieerd landschap en een rustig woonmilieu blijken belangrijke verhuisredenen. De herkomst van de ouderenmigranten is nogal gevarieerd; zie tabel 3. De provincie Groningen blijkt het belangrijkste herkomstgebied te zijn voor de naar Drente verhuizende ouderen. Deze uit de provincie Groningen afkomstige ouderen vestigen zich met name in Noord- en Midden-Drente. De ouderen afkomstig uit de Stad Groningen blijken vooral verhuisd te zijn vanwege woningmotieven. De woningvoorraad in Noord-Drente trekt ouderen uit de Stad Groningen, mede als gevolg van het beperkte aanbod in de Groningse hoofdstade voor deze ouderen, die vooral op zoek zijn naar een koopwoning. De ouderen, die naar Noord-Drente komen, kunnen worden getypeerd als hoogopgeleiden met een hoog inkomen. Een ander belangrijk herkomstgebied blijkt West-Nederland. De ouderenmigranten uit

Bejaardentehuis te Hollum op Ameland

JAN HEUFF

	% ouderen (55 jaar plus)			% bejaarden (65 jr plus)		
	1985	1989	1995	1985	1989	1995
Groningen	22,9	23,4	24,0	13,4	14,2	14,7
Friesland	22,2	22,7	23,4	13,1	13,7	14,1
Drenthe	22,5	23,3	24,5	12,4	13,4	14,5
Nederland	21,6	22,1	22,9	12,0	12,7	13,4

Tabel 1 - Percentages ouderen en bejaarden

	% huur	% groot	% meergezins	% < f 21.000	% ihs
Groningen	65 %	26 %	32 %	59 %	30 %
Friesland	61 %	31 %	16 %	61 %	34 %
Drente	54 %	35 %	9 %	57 %	25 %
Nederland	66 %	29 %	35 %	51 %	24 %

Tabel 2 - Enkele kenmerken van de huisvesting bewoond door ouderen.

Stad-Groningen	18,0 %
Rest Prov. Groningen	24,2 %
Friesland	10,5 %
Oost-Nederland	16,7 %
West-Nederland	26,2 %
Zuid-Nederland	4,3 %

Tabel 3 - Herkomst migrerende ouderenhuishoudens naar Drente (1986-1988).

West-Nederland vestigen zich vooral in het Zuiden van Drente. Deze, eveneens draagkrachtige, ouderen verlaten het Westen vooral vanwege de als negatief ervaren woonomgeving aldaar.

Dit laatste kan voor de toekomst belangrijke consequenties hebben. De komende jaren zal de

'volte' in het Westen aanzienlijk toenemen, wanneer er in de Randstad nog enige honderdduizenden woningen worden bijgebouwd. Daarnaast is van belang dat de 'nieuwe' ouderen in hun werkzame leven meer kansen hebben gehad een pensioen op te bouwen met als resultaten

een behoorlijk inkomen. Vervolgens mag verwacht worden dat de attractiewaarde van Drente als woongebied stabiel blijft.

Eén en ander maakt het aannemelijk dat ook in de toekomst rekening moet worden gehouden met een forse stroom ouderen vanuit het Westen in de richting van Drente. Op langere termijn zal dit weer extra beslag leggen op de capaciteit van geschikte ouderenhuisvesting, waaronder in instellingen.

Toekomst

In de toekomst moet rekening worden gehouden met een forse toename van het aantal ouderenhuishoudens in het Noorden. De omvang van de toename zal echter per provincie verschillen. Die zal de komende 15 jaar vooral afhankelijk zijn van de huidige bevolkingsaantallen in de leeftijdsgroepen 40-54 jaar, en daarnaast van de instroom van ouderenmigranten. Het gevolg hiervan zal zijn, volgens het reeds genoemde CEBEON-onderzoek, dat in Drente de toename van ouderenhuishoudens het grootst zal zijn en in Groningen het kleinst.

Voor de drie provincies gezamenlijk wordt berekend dat in de periode 1988-2015 het aantal zelfstandig wonende ouderenhuishoudens toeneemt van 216.000 tot 291.000. Deze toename zal voor een belangrijk deel een gevolg zijn van de vergrijzing van de naoorlogse geboortegolf. Om deze aantalsgroei op te vangen kunnen provincies, gemeenten en korporaties o.a. gebruik maken van rijksmiddelen bij nieuwbouw en verbetering. Daarnaast geeft het Rijk nog enige extra (tijdelijke) financiële 'injecties' voor o.a. woningverbeteringsprojecten die het langer zelfstandig wonen van ouderen mogelijk maken en via de SEV, de organisatie die experimenten in de volkshuisvesting coördineert; bijvoorbeeld een liftenexperiment.

Verder maken provincie, gemeenten en korporaties plannen om tegemoet te komen aan de vraag naar ouderenhuisvesting. Daarbij wordt in Drente door het provinciaal bestuur veel aandacht gegeven aan een woonvorm die valt te typeren als een woontussenvoorziening, woonzorgvoorziening of ouderensteunpunt, kortom een woonvorm die naar behoefte een combinatie mogelijk maakt van zelfstandig wonen met een meer of minder uitgebreid zorgpakket zoals in een verzorgingstehuis.

Voor de komende jaren wordt het beleid op dit terrein verder uitgewerkt. Daarmee wordt tegemoet gekomen aan de diversiteit in de woonwensen van ouderen.

Die diversiteit in woonwensen zal zich naar verwachting ook in de toekomst verder ontwikkelen. De vraag doet zich daarbij onder andere voor, hoe de naoorlogse generatie zal willen wonen in de eerste decennia van de volgende eeuw. Voor een deel zal het toekomstige woongedrag overeenkomsten vertonen met

dat van de generaties voor hen. Voor een ander deel is dit nog niet goed in kaart te brengen omdat de effecten van een aantal factoren nog niet zijn in te schatten. De naoorlogse generatie zal in de volgende eeuw gekenmerkt worden door een relatief (bij rustige ontwikkeling van de wereldeconomie) hoog inkomen tengevolge van de mogelijkheden tot pensioenopbouw. Hoe de ouderen in de toekomst die hogere inkomens zullen investeren in de huisvesting is nog onduidelijk. De konsekwenties die dit zal hebben ten aanzien van het gewenste woningtype en de

gewenste woonlocatie zal voor een deel nog moeten blijken. Dit betekent dat er voor de toekomst rekening mee moet worden gehouden dat er rond het jaar 2015 ouderen zullen zijn met een leefpatroon, dat afwijkt van dat van de huidige ouderen. Voor de volkshuisvesters betekent dit dat de veranderingen in dat leefpatroon, in combinatie met woonpatronen, nauwlettend gevolgd dienen te worden, om te voorkomen dat te oude antwoorden worden gegeven op nieuwe wensen van deze ouderen. ●

Literatuur

- Min. Vrom, Huisvesting en gewenste verhuizingen van oudere huishoudens, sept. 1988.
 TNO/INRO, Vergrijzing in Nederland, okt. 1987.
 (auteurs: Relou, Op 't veld, Starmans)
 CEBEON, Ouderenhuisvesting in regionaal verband, nov. 1989.
 RU-Groningen, Migratie van ouderenhuishoudens, sept. 1989. (auteurs: Van der Molen, Harmsen, Sijsma, Voogd)
 CBS, Maandstatistiek voor de Bevolking, april 1990

Medewerkers aan dit nummer

- Drs. J. Abrahamse*, eindredacteur Noorderbreedte
Drs. W. S. van der Boor, directeur Stichting Studenten Huisvesting Groningen.
 Medio 1991 promoveert hij op een proefschrift over publiek-private samenwerking in de Nederlandse stedenbouw tussen 1945 en 1990.
Ir. T. Brouwer, stedenbouwkundige gemeente Leeuwarden
Drs. H. Elerie, stafmedewerker van de Vereniging Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drente
L. Hakkenes, medewerker initiatiefgroep Ekologisch Wonen Groningen
Ir. C. Hoekstra, staffunctionaris onderzoek Directie Volkshuisvesting Drente
T. Karsch, medewerker initiatiefgroep Ekologisch Wonen Groningen
Drs. G. P. Karstkarel, coördinator afdeling Cultuur gemeente Leeuwarden
Drs. J. B. T. Kruijer, architectuurhistoricus bij de provincie Drente in het kader van het MIP
Drs. J. E. Meijer, kunsthistoricus
Drs. J. J. Meijering, fysisch geograaf bij de Dienst Ruimtelijke Ordening van de provincie Groningen
B. Noordewier, directeur woningbouwvereniging Gruno te Groningen
Drs. K. Parie, directeur Nationale Woningraad, distrikt Noord
Drs. M. Schroor, redakteur Noorderbreedte
Ir. A. C. Schut, hoofd Ruimtelijke plannen van de directie Stadsontwikkeling van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische zaken van de gemeente Groningen
Drs. K. Siderius, redakteur Noorderbreedte
Ir. N. Verdonk, directeur Bouwen en Wonen van de Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische zaken van de gemeente Groningen
M. van Wensveen, medewerker initiatiefgroep Ekologisch Wonen Groningen
Mr. A. Wink, directeur Bestuur van de Bestuursdienst van de gemeente Groningen.